

KRIVIČNO DELO TRGOVINA LJUDIMA IZ ČLANA 388. KRIVIČNOG ZAKONIKA REPUBLIKE SRBIJE

REZIME: Krivično delo trgovina ljudima propisano je članom 388. Krivičnog zakonika, i sadrži nekoliko različitih oblika. Osnovni oblik, kao radnju izvršenja predviđa, alternativno, vrbovanje drugog lica, prevoz, prebacivanje, predaju, prodaju ili kupovinu drugog lica, zatim posredovanje u prodaji, sakrivanje ili držanje drugog lica. Ukoliko isto lice, preduzme više radnji izvršenja istovremeno, radiće se o jednom krivičnom delu trgovina ljudima. Na primer, ukoliko izvršilac drži neko lice, tako što ga sakriva u prtljažniku svog automobila, pa ga tako sakrivenog prevozi i istovremeno prebacuje preko granice, i na kraju ga, nakon što ga je prodao, preda drugome, vrši samo jedno krivično delo trgovina ljudima.

Kod osnovnog oblika krivičnog dela trgovina ljudima, radnja izvršenja mora biti izvršena silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi. Pored toga, za postojanje osnovnog oblika krivičnog dela trgovina ljudima, radnja izvršenja mora biti preduzeta u cilju eksploatacije rada pasivnog subjekta, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, zatim eksploatacije prostitucije i druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanje ropkog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima.

Krivično delo trgovina ljudima se najčešće vrši u cilju eksploatacije prostitucije pasivnog subjekta. Takva eksploatacija postoji kada materijalnu korist od prostituisanja pasivnog subjekta uzima učinilac. Pritom, moguće je, mada se to u praksi vrlo retko događa, da deo profita od prostitucije

* Advokat iz Beograda

učinilac daje i pasivnom subjektu. Međutim, krivično delo postoji i u tom slučaju, kao i u slučaju da do prostitucije uopšte i nije došlo. Eksploatacija prostitucije mora biti cilj preduzimanja radnje izvršenja ovog krivičnog dela, a okolnost da li je došlo ili nije do prostituisanja ne utiče na postojanje krivičnog dela, već se samo može uzeti kao okolnost prilikom odmeravanja kazne.

Ključne reči: krivično delo, trgovina ljudima, prostitucija, eksploatacija rada, prinudni rad, ropski odnos.

Uvod

U savremenom dobu, uprkos opštem civilizacijskom napretku i razvoju svesti o nužnosti unapređenja i zaštite prava i sloboda pojedinaca, prisutna beskrupulozna praksa drastičnog povređivanja i poništavanja osnovnih vrednosti, pa i života ljudi, u vidu trgovine ljudima je činjenica koja zabrinjava.¹ „Trgovina ljudima je izuzetno unosan i siguran posao, isplativa i profitabilna kriminalna delatnost u kojoj su rizici vrlo mali u poređenju sa pojedinim oblicima organizovanog kriminala, kao što su krijumčarenje oružja i prodaja droge. Centar Ujedinjenih nacija za sprečavanje međunarodnog kriminala procenjuje da je godišnji globalni promet koji se ostvaruje iz ovog oblika kriminala između sedam i osam milijardi američkih dolara, što je konkurentno sa prometom ostvarenim globalnom trgovinom narkoticima. Imajući u vidu ovakvu finansijsku sliku, nije čudno to što sada ovaj vid kriminala sve više kontrolišu međunarodni sindikati organizovanog kriminala, koji pokazuju svojevrsnu beskrupuloznost u nepoštovanju ljudskih prava svojih žrtava, koje podnose najteže oblike fizičkih i psihičkih zloupotreba i tortura.“²

Krivično delo trgovina ljudima se prvi put pojavljuje u našem krivičnom zakonodavstvu tek 2003. godine. Tada je Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije propisano ovo krivično delo u članu 111. b. Međutim, tek nakon njegovog, bitno drugačijeg, propisivanja Krivičnim zakonom iz 2005. godine, koji je stupio na pravnu snagu 01. 01. 2006. godine, naša zemlja je u potpunosti ispunila međunarodne obaveze koje je na tom planu preuzela. Najnovijim Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, koji je stupio na pravnu snagu 11. 9. 2009. godine, uvedene su novine, kojima se u potpunosti ispunjavaju i najnovije obaveze koje je naša zemlja preuzela.³

¹ Ignjatović Đ, urednik, Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, prvi deo, rad Žarković M, Zločin trgovine ljudima u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, str. 242.

² Bjelajac Ž, Trgovina ljudima uzroci i posledice, Beograd, 2005, str. 215.

³ Službeni glasnik Republike Srbije, 72/09.

Radnja izvršenja osnovnog oblika krivičnog dela trgovina ljudima

Krivično delo trgovina ljudima, najčešće se vrši u cilju eksploatacije prostitucije pasivnog subjekta. Propisano je članom 388. Krivičnog zakonika, i sadrži nekoliko različitih oblika. Osnovni oblik je propisan u prvom stavu, i kao radnju izvršenja predviđa, alternativno, sledeće radnje: vrbovanje drugog lica, prevoz, prebacivanje, predaju, prodaju ili kupovinu drugog lica, zatim posredovanje u prodaji, sakrivanje ili držanje drugog lica.

„Vrbovanje po svojoj prirodi predstavlja podstrekavanje koje može biti ostvareno bilo kojom radnjom podobnom da se kod pasivnog subjekta stvori ili učvrsti odgovarajuća odluka.“⁴ Postoji veliki broj različitih radnji kojima se može izvršiti vrbovanje, a neke od njih su: nagovaranje nekog lica, davanje obećanja materijalne ili druge koristi, objašnjenje da će se preduzimanjem određene delatnosti izbeći neko zlo, traženje od drugog lica saglasnosti ili pristanka za preduzimanje određene radnje i slično.

Teško je navesti sve postojeće moduse vrbovanja, regrutacije, kontrole i eksploatacije žrtava krivičnog dela trgovina ljudima, jer se oni stalno menjaju i prilagođavaju novonastalim prilikama i okolnostima, kako onim ekonomskim, političkim i uopšte društvenim, tako i onim novonastalim prilikama koje su proizvod akcije državnih organa usmerene na borbu protiv trgovine ljudima. Pritom, stalno se iznalaze i primenjuju novi, po pravilu, daleko perfidniji, ali i sve nehumaniji, brutalniji i svirepiji modusi, sa još težim posledicama po žrtve zločina i zajednicu u celini. S tim u vezi, potrebno je ukazati i na činjenicu da krivično delo trgovina ljudima, predstavlja jednu od nezakonitih aktivnosti sa najvećom brzinom i stopom rasta.⁵

Prevoz i prebacivanje, kao radnje izvršenja ovog krivičnog dela, predstavljaju način transporta ljudi. Ne postoji sasvim jasna razlika između ova dva pojma, jer se u suštini, kao radnje izvršenja ovog krivičnog dela, pojmovi prevoz i prebacivanje pojavljuju kao sinonimi. Tako, prevoz predstavlja prebacivanje nekog lica korišćenjem odgovarajućeg transportnog sredstva, s jednog mesta na drugo, pri čemu se savlađuje određena prostorna udaljenost. S druge strane, pod prebacivanjem treba podrazumevati prelazak preko državne granice, odnosno omogućavanje ili potpomaganje ilegalnog ulaska u neku zemlju, što podrazumeva napuštanje teritorije druge države, a moguć je i prelazak preko više državnih granica.⁶

⁴ Stojanović Z., Perić O., Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 2006, str. 385.

⁵ Ignjatović Đ., urednik, Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, prvi deo, rad Žarković M., Zločin trgovine ljudima u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, str. 242.-243.

⁶ Škulic M., Organizovani kriminalitet, Beograd, 2003, str. 159.-160.

Predaja drugog lica obuhvata veliki broj različitih delatnosti, a može se sastojati u neposrednoj ili posrednoj predaji. Moguće je da se radnja predaje odigra u jednom mestu, da neko lice bude odvedeno u drugo mesto ili državu da bi tamo bilo predato, da primopredaja bude ugovorena telefonom ili drugim sredstvom komunikacije a da lice bude samo upućeno na mesto predaje, ali radnja predaje može da bude i svaka druga delatnost kojom se neposredno ili posredno realizuje predaja.

Prodaja, kupovina i posredovanje u prodaji su pojmovi koje treba tumačiti onako kako ih određuje Zakon o obligacionim odnosima.⁷ Potrebno je naglasiti da su, na osnovu člana 458. i 103. ovog zakona, u pitanju ništavi ugovori, jer stvar o kojoj bi se sklapao ugovor o prodaji, odnosno kupovini mora biti u prometu⁸. Pošto čovek nije stvar koja je u prometu, a takav ugovor bi bio i protivan prinudnim propisima, odnosno javnom poretku, onda je i takav ugovor ništav. Dakle, za potrebe ovog krivičnog dela, radnje prodaja, kupovina i posredovanje u prodaji, određuju se u smislu Zakona o obligacionim odnosima kao faktičke radnje, koje ne proizvode pravno dejstvo. Pritom, neophodno je naglasiti i da Ustav Republike Srbije članom 26. stav 2. propisuje da je svaki oblik trgovine ljudima zabranjen.

Prodaja, kod krivičnog dela trgovina ljudima, podrazumeva obavezu prodavca, odnosno izvršioca ovog krivičnog dela, da „pravo svojine“ nad licem koje je pasivni subjekt ovog krivičnog dela, prenese na kupca, koji se takođe, pojavljuje, u ulozi izvršioca ovog krivičnog dela. Sa druge strane, radnjom kupovine, kupac se obavezuje da plati cenu i preuzme lice koje je predmet prodaje. Cena se najčešće plaća u novcu, ali može biti ugovoreno i da se umesto novca da određena stvar, kada ova radnja postaje vid trampe, odnosno razmene.⁹ Posredovanje u prodaji obuhvata veliki broj različitih radnji, kojima se dovode u vezu prodavac i kupac u cilju sklapanja ugovora o prodaji.¹⁰

„Sakrivanje, koje može biti izvršeno na različite načine, podrazumeva smeštanje pasivnog subjekta na određeno mesto koje je ili nepoznato širem krugu lica ili je širem krugu lica nepoznato da se na tom mestu nalazi pasivni subjekt, a sa ciljem da im bude nedostupan.“¹¹

Držanje drugog lica podrazumeva stavljanje pasivnog subjekta u položaj u kojem mu je sloboda kretanja oduzeta ili ograničena. To se može učiniti na

⁷ Zakon o obligacionim odnosima, Službeni list SFRJ, broj 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, i Službeni list SRJ, broj 31/93.

⁸ Zakon o obligacionim odnosima ne poznaje ugovor o kupovini, već samo ugovor o prodaji koji je regulisan članovima 454.-551. Na osnovu ovih odredaba, kupovina je sastavni deo prodaje, što je ispravno, jer se ništa ne može prodati a da se istovremeno i ne kupi.

⁹ Ovde se termin trampa-razmena koristi da označi faktičku a ne pravnu radnju. Razmena je regulisana članovima 552. i 553. Zakona o obligacionim odnosima.

¹⁰ Ovde se termin posredovanje u vršenju prodaje koristi da označi faktičku a ne pravnu radnju. Posredovanje je regulisano članovima 813.-826. Zakona o obligacionim odnosima.

¹¹ Stojanović Z., Perić O., Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 2006, str. 385.

različite načine, zatvaranjem u neku prostoriju, kuću, stan, automobil ili lokal. Za postojanje radnje držanja drugog lica, nije potrebno da je nastupila njegova apsolutna nemogućnost napuštanja određenog prostora. Takva radnja postojaće i u situaciji kada je pasivni subjekt mogao iskočiti kroz prozor, izaći preko krova ili terase, spuštanjem niz konopac, razbijanjem stakla automobila i slično. Za postojanje držanja, dovoljno je da se sloboda kretanja ne može koristiti na normalan, uobičajeni način.¹² Takođe, držanje drugog lica može se izvršiti njegovim vezivanjem, oduzimanjem pomagala za kretanje ili postavljanjem straže pored lica koje se drži. Ovakve delatnosti se u suštini svode na protivpravno lišenje slobode, krivično delo koje u ovom slučaju ne postoji, jer se radi o prividnom sticaju krivičnih dela, po osnovu konsumpcije, jer je protivpravno lišenje slobode sadržano u biću krivičnog dela trgovina ljudima.

Treba istaći da se radnje izvršenja kod krivičnog dela trgovina ljudima prepliću, i da će po pravilu biti istovremeno ostvarene dve ili više radnji izvršenja. Tako na primer, najčešće, kada se neko prevozi on se i prebacuje, kada se neko prodaje onda se i predaje drugome, a istovremeno i kupuje, kada se neko sakriva onda se i drži itd. Međutim, ukoliko isto lice, preduzme više radnji izvršenja istovremeno, radiće se o jednom krivičnom delu trgovina ljudima. Tako na primer, ukoliko izvršilac drži neko lice, tako što ga sakriva u prtljažniku svog automobila, pa ga tako sakrivenog prevozi i istovremeno prebacuje preko granice, i na kraju ga, nakon što ga je prodao, preda drugome, vrši samo jedno krivično delo trgovina ljudima.

Način izvršenja osnovnog oblika krivičnog dela trgovina ljudima

Kod osnovnog oblika krivičnog dela trgovina ljudima, radnja izvršenja mora biti izvršena silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi. Dakle, za postojanje krivičnog dela trgovina ljudima, nije dovoljno da se preduzme neka od alternativno propisanih radnji, već je potrebno da se radnja preduzima na jedan od alternativno propisanih načina.

U pogledu određivanja pojma i vrste sile i pretnje važi sve ono što važi za opšti pojam sile i pretnje u krivičnom pravu. Sila kod ovog krivičnog dela može obuhvatiti vrlo različita ponašanja, a može biti apsolutna ili kompulzivna, neposredna ili posredna. Bitno je istaći da, na osnovu člana 112. stav 12. Krivičnog zakonika, pojam sile obuhvata i primenu hipnoze ili omamljujućih sredstava, s ciljem da se neko protiv svoje volje dovede u nesvesno stanje ili onesposobi za otpor. Pretnja treba da bude stvarna i ozbiljna. Može biti kvalifikovana, kada se

¹² Tomković B., Krivično pravo, posebni dio, Podgorica, 1998, str. 239.

preti da će se napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica, ali može biti i obična pretnja, kada se žrtvi stavlja u izgled bilo koje drugo zlo.

Dovođenje u zabludu pasivnog subjekta predstavlja stvaranje pogrešne predstave kod njega, u odnosu na postojanje ili nepostojanje činjenica, koje su relevantne u odnosu na radnju izvršenja. Održavanje u zabludi pasivnog subjekta postoji u situaciji kada se on već nalazi u zabludi, odnosno kada već ima pogrešnu predstavu o postojanju ili nepostojanju relevantnih činjenica, pa mu izvršilac, svojim delovanjem, tu predstavu dodatno potkrepljuje.

Zloupotreba ovlašćenja predstavlja upotrebu ovlašćenja koja učinilac ima, po nekom osnovu. Međutim, on ta ovlašćenja koristi suprotno svrsi i cilju zbog kojih su mu ovlašćenja data, odnosno koristi ta ovlašćenja u cilju preduzimanja radnje izvršenja ovog krivičnog dela. Nije neophodno da je učinilac prekoračio data mu ovlašćenja, bitno je da ih koristi suprotno cilju zbog kojeg su mu data, odnosno da ih koristi u cilju izvršenja radnje krivičnog dela. Zloupotreba poverenja pretpostavlja postojanje posebnog odnosa poverenja između učinioca i pasivnog subjekta. Ovaj odnos karakteriše poverenje koje pasivni subjekt ima prema učiniocu, a zasniva se na osnovu ranijeg iskustva sa učiniocem ili se zasniva na osnovu odgovarajuće veze između učinioca i pasivnog subjekta, na primer rodbinske, kumovske ili prijateljske veze. Upravo taj odnos poverenja čini da pasivni subjekt bude nedovoljno oprezan, što učinilac zloupotrebljava.

Zloupotreba odnosa zavisnosti postoji kada se pasivni subjekt nalazi u odnosu u kome zavisi od nekog drugog lica. Najčešće je u pitanju materijalna zavisnost, odnosno egzistencija, ali može biti u pitanju i neka druga zavisnost. Pritom, nije neophodno da pasivni subjekt neposredno zavisi od učinioca krivičnog dela, dovoljno je da on taj odnos zavisnosti zloupotrebi radi izvršenja radnje krivičnog dela.

Teške prilike drugih, koje se zloupotrebe za izvršenje radnje ovog krivičnog dela mogu biti različite. Najčešće se dešava da se pasivni subjekt nalazi u teškoj materijalnoj situaciji, bez sredstava za stanovanje, garderobu ili ishranu. Međutim, teške prilike mogu biti i ozbiljna bolest pasivnog subjekta ili njemu bliskog lica, status izbeglice i slično. Moguće je da sam učinilac doprinese teškim prilikama drugog, da bi ih zatim zloupotrebio, ali to nije neophodno, dovoljno je da ih je on samo zloupotrebio.

Zadržavanje ličnih isprava pasivnog subjekta je redovni način izvršenja radnje ovog krivičnog dela, i obično se pojavljuje kao druga faza izvršenja. Nakon što se prema pasivnom subjektu preduzme radnja izvršenja, na neki od prethodno opisanih načina, pasivnom subjektu se zadržavaju lične isprave, čime se dodatno pogoršava njegov položaj. Irelevantno je da li su dokumenta prethodno oduzeta ili ih je pasivni subjekt dao dobrovoljno. Bitno je da su dokumenta zadržana od strane izvršioca, odnosno da su pasivnom subjektu nedostupna. Time mu se dodatno ograničava sloboda kretanja, a lična dokumenta koja se zadržavaju mogu biti pasoš, lična karta, vojna knjižica ili vozačka dozvola.

Davanje novca kao način izvršenja ovog krivičnog dela, podrazumeva davanje novca pasivnom subjektu ili njemu bliskom licu, od strane učinioca krivičnog dela. Nije neophodno, ali se u praksi najčešće daje novac na zajam, ugovara se zelenaška kamata, koju je vrlo teško vratiti, pa kada dužnik ne može da vrati dug, postaje lakša žrtva ovog krivičnog dela. Uz ispunjenje i ostalih uslova, tada bi moglo da dođe do sticaja krivičnog dela trgovina ljudima i krivičnog dela zelenaštvo iz člana 217. Krivičnog zakonika. Naime, za način izvršenja radnje krivičnog dela trgovina ljudima dovoljno je da je dat novac. Međutim, ukoliko je ugovorena zelenaška kamata, to ne ulazi u način izvršenja ove radnje, pa bi se zbog toga radilo o sticaju ova dva krivična dela.

Na kraju, kao način izvršenja radnje krivičnog dela trgovina ljudima pojavljuje se primanje novca ili druge koristi, kada se učiniocu daje novac, ili druga, najčešće, materijalna korist.

Cilj izvršenja radnje krivičnog dela trgovina ljudima

Međutim, za postojanje osnovnog oblika krivičnog dela trgovina ljudima, pored toga što radnja izvršenja mora biti izvršena na jedan od opisanih načina, ona mora biti izvršena u tačno određenom cilju. Ovo krivično delo postoji u situaciji kada je radnja izvršenja preduzeta u cilju eksploatacije rada pasivnog subjekta, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, zatim eksploatacije prostitucije i druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima.

Krivično delo trgovina ljudima se najčešće vrši u cilju eksploatacije prostitucije pasivnog subjekta. Takva eksploatacija postoji kada materijalnu korist od prostituisanja pasivnog subjekta uzima učinilac. Pritom, moguće je, mada se to u praksi vrlo retko događa, da deo profita od prostitucije učinilac daje i pasivnom subjektu. Međutim, krivično delo postoji i u tom slučaju, kao i u slučaju da do prostitucije uopšte i nije došlo. Eksploatacija prostitucije mora biti cilj preduzimanja radnje izvršenja ovog krivičnog dela, a okolnost da li je došlo ili nije do prostituisanja ne utiče na postojanje krivičnog dela, već se samo može uzeti kao okolnost prilikom odmeravanja kazne.

Kvalifikovani oblici krivičnog dela trgovina ljudima

Posebni oblik ovog krivičnog dela, propisan u stavu dva, postoji kada se radnja izvršenja preduzima prema maloletnom licu. Međutim, da bi se radilo o ovom obliku krivičnog dela, izvršilac ne sme upotrebiti silu, pretnju ili neki drugi način izvršenja koji je predviđen za osnovni oblik ovog krivičnog dela. Suštinski, radi se o kvalifikovanom obliku, jer se zbog svojstva pasivnog subjekta, a to je

činjenica da se radi o maloletnom licu, inkriminiše ono što inače ne bi bilo krivično delo trgovina ljudima.¹³

Za razliku od prethodnog oblika, teži oblik ovog krivičnog dela, propisan u stavu tri, postoji kada je radnja izvršenja, učinjena na jedan od alternativnih načina propisanih u osnovnom obliku ovog krivičnog dela. Radnja, izvršena na takav način, mora biti učinjena prema maloletniku, odnosno licu mlađem od osamnaest godina, gde se starost pasivnog subjekta pojavljuje kao kvalifikatorna okolnost.

Sledeći teži oblik, propisan u stavu četiri, postoji ako je usled nekog od prethodnih oblika ovog krivičnog dela nastupila teška telesna povreda nekog lica. Međutim, iako zakonodavac koristi termin nastupanje teške telesne povrede nekog lica, za postojanje ovog oblika krivičnog dela trgovina ljudima, teška telesna povreda mora biti naneta pasivnom subjektu a ne bilo kojem licu. Pojam teške telesne povrede, kod ovog oblika, treba tumačiti kao što je to učinjeno kod krivičnog dela teška telesna povreda, iz člana 121. Krivičnog zakonika.

Jedan od dva najteža oblika ovog krivičnog dela, propisan stavom pet, postoji ako je usled izvršenja, nekog od oblika, predviđenog u prva tri stava, nastupila smrt jednog ili više lica. Kada je u pitanju termin jednog lica, nesporno je da to može biti samo pasivni subjekt. Međutim, zbog zakonske formulacije, smrt jednog ili više lica, donekle bi moglo biti sporno da li u obzir može doći i smrt lica koje nije pasivni subjekt kod ovog krivičnog dela. Treba imati u vidu činjenicu da se na strani pasivnog subjekta može naći i veći broj lica, pa formulaciju smrt više lica, treba shvatiti da se pod time podrazumeva više lica koja imaju status pasivnog subjekta. Pod pojmom više lica podrazumevaju se dva ili više lica.

Kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela, propisan stavom šest, postoji u dva slučaja: ako se neko bavi vršenjem krivičnog dela trgovina ljudima propisanog u nekom od prva tri stava, ili ako je delo izvršeno od strane grupe. U prvom slučaju, da bi se radilo o ovom kvalifikovanom obliku, potrebno je da učinilac kontinuirano, sukcesivno vrši ovo krivično delo, odnosno da se radnja izvršenja preduzima više puta. Pod pojmom više puta, podrazumeva se preduzimanje najmanje dve ili više radnji izvršenja. Međutim, u tom slučaju se ne radi o sticaju krivičnih dela, već se radi o prividnom realnom sticaju krivičnih dela, jer zakonodavac izričito formulacijom zahteva da radnja izvršenja bude preduzeta više puta. Stoga je potrebno istaći, da je s pravom napušten, kao neprihvatljiv stav naše starije krivičnopravne teorije, koji je bio na stanovištu da je u ovakvim slučajevima moguće i samo jedno izvršenje radnje krivičnog dela, ako je pri tome učinilac pokazao čvrstu gotovost da nastavi sa vršenjem krivičnog dela.¹⁴ U tom slučaju kažnjavalo bi se za samu nameru, što je u krivičnom pravu neprihvatljivo.

Kada je u pitanju izvršenje krivičnog dela od strane grupe, gde se broj lica na strani učinioca pojavljuje kao kvalifikatorna okolnost, treba istaći da je, na

¹³ Stojanović Z, Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, 2006, str. 811.

¹⁴ Srzentić N. i dr., Krivično pravo Jugoslavije, Beograd, 1997, str. 214.

osnovu člana 112. stav 22. Krivičnog zakonika grupa predstavlja najmanje tri lica povezana radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu.

Drugi najteži oblik krivičnog dela trgovina ljudima, propisan stavom sedam, postoji ako je neki od oblika propisanih u prva tri stava izvršen od strane organizovane kriminalne grupe. Na osnovu člana 112. stav 35. Krivičnog zakonika organizovana kriminalna grupa je grupa od tri ili više lica, koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi ili radi ostvarivanja i zadržavanja uticaja na privredne ili druge važne državne strukture.

Lakši oblici krivičnog dela trgovina ljudima

Lakši oblik krivičnog dela trgovina ljudima propisan stavom osam čini ono lice koje zna ili je moglo znati da je lice žrtva trgovine ljudima, pa iskoristi njen položaj ili drugome omogući iskorišćavanje njenog položaja radi eksploatacije predviđene osnovnim oblikom krivičnog dela trgovina ljudima. Sledeći oblik propisan stavom devet postoji ako je delo iz stava osam učinjeno prema licu za koje je učinilac znao ili je mogao znati da je maloletno, a stavom deset ovog krivičnog dela propisano je da pristanak lica na eksploataciju ili na uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa, koji je predviđen stavom jedan, ne utiče na postojanje krivičnog dela iz stava jedan, dva i tri ovog člana. Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, koji je stupio na pravnu snagu 11. 9. 2009. godine, propisana su ova tri stava, osmi, deveti i deseti, čime se značajno proširuje krivično delo trgovina ljudima, a time se ispunjavaju obaveze koje je Srbija preuzela potpisivanjem Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, koja je doneta 16. 5. 2005. godine u Varšavi (Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori, broj 19/2009), koju je naša država ratifikovala 2009. godine.

Nedostaci krivičnog dela trgovina ljudima

Kada je u pitanju prostitucija, treba imati u vidu da su žrtve trgovine ljudima naterane na prostituciju, a da korisnici usluga tu činjenicu po pravilu znaju. U situaciji i kada im se ta okolnost ne saopšti eksplicitno, prostor u kome se pružaju takve usluge nedvosmisleno ukazuje na situaciju u kojoj se žrtva nalazi. Na prozorima kuće se nalaze rešetke, ili prozora uopšte nema, sam objekat je snabdeven jakim fizičko-tehničkim obezbeđenjem, a preduzimaju se i druge, očigledne mere u cilju sprečavanja žrtve da pobjegne ili pozove pomoć, dok se na telu žrtve često nalaze modrice ili drugi tragovi nasilja. U većini slučajeva, bilo bi teško braniti stav, da i pored ovih okolnosti, korisnik usluga, svojim umišljajem nije obuhvatio i činjenicu da je pasivni subjekt primoran na prostituciju. Stoga, krivičnopravna intervencija se nameće kao neophodna, u situaciji kada korisnik usluga i pored

takvog saznanja pristaje da seksualno iskorišćava žrtvu, odnosno pristaje na seksualni odnos, potpuno svestan da je žrtvi oduzeta svaka sloboda odlučivanja, pa i sloboda seksualnog odlučivanja. Razlog leži i u činjenici da takvim ponašanjem korisnik usluga dodatno stimulise, motiviše, odnosno indirektno podstrekava učinioca krivičnog dela trgovina ljudima na vršenje tog dela. S druge strane, davanjem novca u toj situaciji, korisnik usluge omogućava učiniocu krivičnog dela da ispuni svrhu svoje kriminalne delatnosti, a to je ostvarenje profita, čime mu na svojevrsan način pomaže u ostvarenju cilja krivičnog dela trgovina ljudima.

Ogromna štetnost takvog ponašanja, na strani korisnika usluge prostitucije, zahteva oštro krivičnopravno sankcionisanje, pored već propisanog ponašanja koje sadrži i uslov, koji se sastoji u zahtevu da se takvo ponašanje vrši *radi eksploatacije*, jer i bez tog uslova, takvo ponašanje korisnika usluge prostitucije zahteva sankcionisanje. Termin *radi eksploatacije* treba tumačiti u kontekstu navedene Konvencije, pa se dolazi do neprihvatljivog rešenja da sankcionisanje korisnika usluge dolazi u obzir samo kada je on lično ostvarivao profit ili je to omogućio nekom drugom. Nema opravdanja za tolikim sužavanjem delatnosti korisnika usluge koju treba sankcionisati. Nešto blažom kaznom, trebalo bi sankcionisati, ponašanje korisnika usluge prostitucije, ukoliko je njegovim nehatom obuhvaćena činjenica da je lice koje pruža uslugu prostitucije žrtva krivičnog dela trgovina ljudima, odnosno da je na prostituciju naterano.

Istovremeno, sasvim je prihvatljivo rešenje da se, kao poseban oblik krivičnog dela trgovina ljudima, propiše kažnjavanje lica koje zna da je neko lice žrtva krivičnog dela trgovina ljudima, odnosno da je na prostituciju naterano, pa to ne prijavi nadležnom organu. Takvo rešenje je potrebno, jer krivično delo neprijavljivanje krivičnog dela i učinioca iz člana 332. Krivičnog zakonika sankcioniše neprijavljivanje krivičnih dela za koje je zaprećena kazna zatvora od trideset do četrdeset godina, što nije slučaj sa krivičnim delom trgovina ljudima.¹⁵ Takođe, kod krivičnog dela trgovina ljudima treba propisati posebni teži oblik, ako je pasivni subjekt krivičnog dela dete u krivičnopravnom smislu te reči, tj. lice koje nije navršilo četrnaest godina. Na taj način bi se omogućila pojačana krivičnopravna zaštita najmlađih starosnih kategorija, za šta je društvo svakako veoma zainteresovano.

U budućoj reformi krivičnog zakonodavstva treba uvažiti i stav Žarkovića, koji ističe kao grešku što aktuelo krivično zakonodavstvo ne predviđa strožije sankcije za one oblike krivičnog dela trgovina ljudima u kojim se kao učinioci

¹⁵ Krivično delo falsifikovanje novca iz člana 223. Krivičnog zakonika predviđa kažnjavanje lica koje zna da je načinjen lažan novac ili da je lažan novac stavljen u opticaj, pa to ne prijavi. Teško se može braniti stav da je društveno opasnije ne prijaviti postojanje lažnog novca, nego se, neprijavljivanjem, solidarisati sa činjenicom da je neko lice u ropskom odnosu i da je primorano da se prostituše.

pojavljaju službena lica.¹⁶ Naime, adekvatan odgovor državnih organa, u borbi protiv trgovine ljudima, u dobroj meri zavisi od saradnje lica koja su bila pasivni subjekt trgovine ljudima ili drugih svedoka. U mnogim slučajevima pojedinci oklevaju ili nisu u mogućnosti da prijave trgovce ljudima i posluže kao svedoci, jer nemaju poverenja u policiju i sudski sistem. Ovi problemi se dodatno komplikuju kada su službenici organa za sprovođenje zakona involvirani ili saučesnici u trgovini ljudima. Upravo iz tih razloga treba uvažiti Preporuku principa i smernica o ljudskim pravima i trgovini ljudima, koju su donele Ujedinjene nacije Visoki komesarijat za ljudska prava 2002. godine, kojom se sugerše, gde je to moguće, predviđanje dodatne kazne za lica proglašena krivim za trgovinu ljudima u otežanim okolnostima, uključujući dela trgovine decom, ali i dela koja su učinili državni službenici.¹⁷

Pasivni subjekt kod krivičnog dela trgovina ljudima

Pasivni subjekt krivičnog dela trgovina ljudima može biti bilo koje punoletno lice. Za postojanje dela dovoljno je da je radnja izvršenja preduzeta prema jednom licu, ali radiće se o jednom krivičnom delu i ako se na strani pasivnog subjekta nalazi više lica. Broj lica na strani pasivnog subjekta je okolnost koja bi se uzimala u obzir prilikom odmeravanja kazne. Ukoliko bi se na strani pasivnog subjekta pojavilo, makar jedno maloletno lice, radilo bi se o kvalifikovanom obliku iz stava tri. Međutim, ako bi se na strani pasivnog subjekta pojavilo maloletno lice, a radnja izvršenja bude preduzeta bez upotrebe nekog od načina koje predviđa stav jedan, radilo bi se o posebnom, kvalifikovanom obliku iz stava dva krivičnog dela trgovina ljudima.

Umišljaj i nehat kod krivičnog dela trgovina ljudima

Krivično delo trgovina ljudima, može biti izvršeno samo sa direktnim umišljajem. „Sporno je da li se kao posebni subjektivni element zahteva i namera učinioca koja bi bila upravljena na postizanje nekog od navedenih ciljeva, ili je reč o tome da je dovoljno znanje izvršioca da će pasivni subjekt biti iskorišćen u neku od navedenih svrha i to od strane bilo kog lica. Čini se da je drugi stav više u skladu sa intencijom protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima da se pruži što šira zaštita žrtvama trgovine.“¹⁸ Kod težih oblika iz stava dva i tri, kvalifikatorna okolnost, da je na strani pasivnog subjekta maloletno lice, mora biti obuhvaćena umišljajem učinioca. S druge strane, kod oblika propisanih u stavu osam i devet, okolnost da je pasivni subjekt žrtva trgo-

¹⁶ Ignjatović Đ, urednik, Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, prvi deo, rad Žarković M, Zločin trgovine ljudima u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, str. 252.

¹⁷ Ibid., str. 252.

¹⁸ Stojanović Z, Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, 2006, str. 811.

vine ljudima, odnosno da je u pitanju maloletno lice može biti obuhvaćena kako umišljajem, tako i nehatom učinioca, što će se svakako uzimati u obzir prilikom odmeravanja kazne.

Kada su u pitanju teži oblici ovog krivičnog dela, propisani u stavu četiri i pet, koji su kvalifikovani težom posledicom, koja se sastoji u nastupanju teške telesne povrede, odnosno smrti nekog lica, na osnovu člana 27. Krivičnog zakonika, ta teža posledica mora biti obuhvaćena nehatom učinioca. Ukoliko bi učinilac u odnosu na tu težu posledicu postupao sa umišljajem, radilo bi se o sticaju nekog od oblika krivičnog dela trgovina ljudima, propisanog u stavu jedan, dva ili tri, i odgovarajućeg krivičnog dela teška telesna povreda iz člana 121., odnosno krivičnog dela ubistvo iz člana 113. ili teškog ubistva iz člana 114. Krivičnog zakonika.

Propisana kazna za krivično delo trgovina ljudima

Za krivično delo trgovina ljudima propisano u stavu jedan i dva, predviđena je kazna zatvora od tri do dvanaest godina. Za krivično delo iz stava tri predviđena je kazna zatvora najmanje pet godina, što znači od pet do dvadeset godina. Za stav četiri predviđena je kazna zatvora od pet do petnaest godina, što predstavlja svojevrsan propust zakonodavca. Naime, ako je osnovni oblik krivičnog dela učinjen prema maloletnom licu zaprećena je kazna zatvora od pet do dvadeset godina, a za teži oblik krivičnog dela u kome je ostvarena još jedna kvalifikatorna okolnost, koja se ogleda u nanošenju teške telesne povrede pasivnom subjektu, zaprećena je kazna zatvora sa blažim maksimumom, kazna zatvora od pet do petnaest godina. Ovaj propust zakonodavca se mora ispraviti u narednoj reformi krivičnog zakonodavstva.

Za krivično delo propisano stavom pet zaprećena je kazna zatvora najmanje deset godina, dok je za stav šest propisana kazna zatvora najmanje pet godina. Za krivično delo trgovina ljudima propisano stavom sedam propisana je kazna zatvora najmanje deset godina, za stav osam kazna zatvora od šest meseci do pet godina, dok je za stav devet zaprećena kazna zatvora od jedne do osam godina. Na osnovu odredbe člana 57. stav 2. Krivičnog zakonika, za krivično delo trgovina ljudima, nije moguće ublažiti kaznu ispod zakonskog minimuma.

Veljko Delibašić

Lawyer from Belgrade

The criminal act of human trafficking as regulated under article 388 in the Criminal Code of Republic of Serbia

A b s t r a c t

The criminal act of human trafficking is regulated under article 388 of the criminal code and it includes several different forms. The basic form of this criminal act involves, as possible alternatives, recruiting the other person, transporting, relocating, handing over, trading with other person, as well as mediating in the act of trading, hiding or keeping the other person. If the same person performs several of the above mentioned actions at the same time, this will be referred to as a single criminal act of human trafficking. For example, if the perpetrator keeps a person by hiding him in the back of his car, transports and at the same time transfers him across the border, then trades with him and hands him over to some other person in this act of selling he actually performs one criminal act of human trafficking.

The basic form of human trafficking as a criminal act refers to an action which must be performed under threat of with the use of force by misleading or keeping a person in the state of misguidance; by abusing authorities, trust, relations of dependence or unfortunate circumstances of the other person; or by confiscating someone's personal identifications, as well as giving or receiving money or some other benefit. Apart from that, the basic form of human trafficking criminal act exists if the performed action is taken for the purpose of exploiting the passive subject's labor, forced labor; performing criminal acts as well as exploiting the prostitution or other kinds of sexual exploitation; beggary; pornographic use; establishing slavery or similar relations as a ground for human organs or body parts theft; or use in armed conflicts.

The criminal act of human trafficking is most often performed for the purposes of exploiting the prostitution of the passive subject. Such exploitation exists when the material gain from the prostitution of the passive subject is taken by the perpetrator. It is possible therefore, though seldom in practice, that the perpetrator of criminal act shares the part of the profit with the passive subject. However, the criminal act is also present in the above mentioned case as well as in the case where prostitution did not take place. Exploiting the prostitution must be an aim in undertaking the action of performing this criminal act, and the occurrence of prostitution does not affect the existence of the criminal act and can only be considered relevant in determining the sentence.

Keywords: criminal act, human trafficking, prostitution, exploitation of labor, forced labor, slavery

Literatura

1. Bjelajac Ž, Trgovina ljudima uzroci i posledice, Beograd, 2005.
2. Žarković, M., zločin trgovine ljudima u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije u: Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, prvi deo, ur. Ignjatović Đ., Beograd, Pravni fakultet, 2007.
3. Srzentić N. i dr., Krivično pravo Jugoslavije, Beograd, 1997.
4. Stojanović Z, Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, 2006.
5. Stojanović Z., Perić O., Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 2006.
6. Tomković B., Krivično pravo posebni dio, Podgorica, 1998.
7. Škulić M., Organizovani kriminalitet, Beograd, 2003.